

Norsk Bonde-
og Småbrukarlag

NewTools: Innspillsrunde på sosial og miljømessig bærekraft

Frist: 4. oktober 2023

Innledning

Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Spire viser til epost 5.9.23 med invitasjon til å gi innspill på høringsnotatet om sosial og miljømessig bærekraft i New Tools' arbeidspakke 3. Vi gir med dette et felles høringsinnspill. Norsk Bonde- og Småbrukarlag deltar i prosjektets strategiske råd som møtes to-tre ganger i løpet av året. Spire er en av interesseorganisasjonene som deltar som dialogpartner, som innebærer at vi har mulighet til å bidra med innspill gjennom prosjektperioden.

Det er mange utfordringer som må løses for å skape en mer bærekraftig matproduksjon i Norge og i verden – både på systemnivå og gårdsnivå. Det er stort behov for å føre forbrukeren nærmere bonden og primærproduksjonen og sikre økt transparens i verdikjedene for mat. Vi deltar i NewTools-prosjektet fordi vi mener det er verdifullt at aktører i verdikjeden for mat i Norge i fellesskap utforsker om produktmerking kan være et egnet virkemiddel for å bidra til å løse disse utfordringene – eller om det tvert om ikke er det. Dette er særlig relevant fordi det pågår prosesser i EU på helse- og bærekraftmerking av mat.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Spire ønsker å benytte denne anledningen til å gi noen overordnede innspill til prosjektet, i tillegg til konkrete innspill til denne høringen. Vi ber om at hele innspillet blir videreformidlet til prosjektledelsen.

Ifølge prosjektbeskrivelsen til NewTools er prosjektets hovedmål «å utforme verktøy for transformasjon av matsystemet», og et hovedresultat vil være en produktmerking for matvarer med én skår for bærekraft og én for ernæring. Våre innspill er avgrenset til bærekraftsdelen av prosjektet, med fokus på primærproduksjonen.

Tre viktige hovedpunkter vi tar opp i dette innspillet er at:

1. Det må legges opp til en grundig og dokumentert prosess blant prosjektdeltakerne for å sikre en felles problemforståelse og målbilde mtp. utfordringer i dagens matproduksjon.
2. Det må gjøres grundige vurderinger av om den typen produktmerking som det arbeides med i NewTools-prosjektet i det hele tatt er et egnet verktøy til å bidra til å løse disse utfordringene.
3. Det må gjøres anslag på hva et slikt system vil ha av administrative/økonomiske konsekvenser for berørte aktører, og vurderinger av hvilke konsekvenser det vil ha for maktforhold i verdikjedene for mat.

Ta gjerne kontakt med oss dersom dere ønsker utdyping av temaer i dette skriftlige høringsinnspillet.

Om prosjektet

Prosjekttittel: *NewTools - Developing tools for food system transformation, including food summary scores for nutrition and sustainability*

Hovedmål: *“The overarching aim of the project is to create tools for transformation of the food system, aimed at systemic changes promoting improved nutritional quality, lower environmental impact and ultimately, better public health. Process-oriented work will be complemented and supported by substantial practical contributions in the form of relevant indicators, including evidence-based food and ingredient summary scores. These can be used as basis for applications of labelling schemes, product development, innovations and policymaking.”*

Prosjektleder: Knut Inge Klepp (FHI), co-administrator: Helle Meltzer (FHI)

Varighet: Desember 2021 – november 2025

Arbeidspakker:

- Arbeidspakke 1: Stakeholder involvement, framework establishment and project coordination (prosjektleder Ågot Aakra, FHI)
- Arbeidspakke 2: Develop and evaluate a Norwegian summary score for the nutritional value of foods (prosjektleder Anne Lise Brantsæter, FHI)
- Arbeidspakke 3: Develop scores for the environmental and social sustainability of foods (prosjektleder Hanne Fjerdingby Olsen, NMBU)
- Arbeidspakke 4: Establish and run an IT-platform: Portal and toolbox (prosjektleder Trond Ydersbond, SSB)
- Arbeidspakke 5: Co-create, identify and test applications of NewTools (prosjektleder Marianne Morseth, OsloMet)

Involverte aktører: FHI, NMBU, NORSUS, OsloMet, UiO, SSB, Havforskningsinstituttet, TINE, BAMA, Animalia, Felleskjøpet, Nortura, Norgesmøllene, Mattilsynet, Helsedirektoratet, Landbruksdirektoratet, Forbrukerrådet, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Rema 1000, Coop, Norgesgruppen, Orkla, Sjømat Norge, FIVH, Spire, Økologisk Norge, EAT.

Kostnader: 40 mill. kroner (30 mill. kroner fra Forskningsrådet og 10 mill. kroner egenfinansiering)

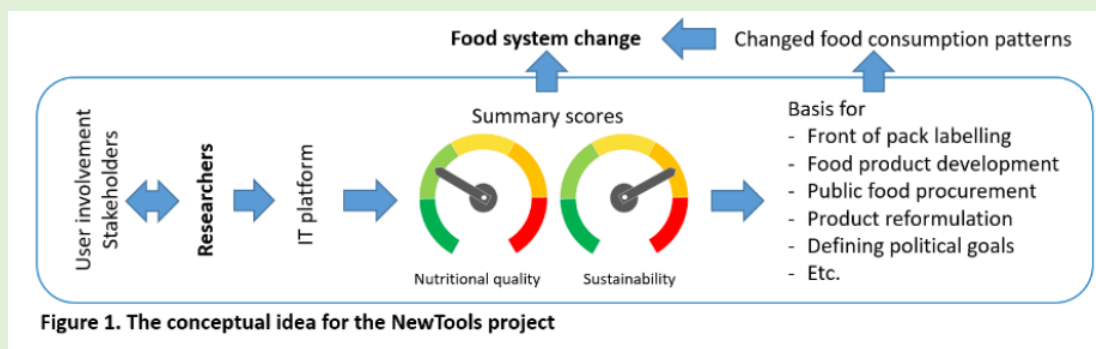

Figure 1. The conceptual idea for the NewTools project

Overordnede innspill til prosessen

NBS og Spire har siden arbeidet med prosjektsøknaden pekt på at den type produktmerking det arbeides med i NewTools ikke nødvendigvis vil bidra til å løse bærekraftutfordringene i matproduksjonen og at det derfor blir feil å konkludere på forhånd med at med at produktmerking er et faglig godt verktøy for å oppnå prosjektets hovedmål, å «transformere matsystemet». Vi har fått muntlige svar fra sentrale personer i prosjektet om at siden dette er et forskningsprosjekt, kan prosjektet like gjerne konkludere med at denne type produktmerking *ikke* er å anbefale, og har slått oss til ro med det.

Nå, snart to år ut i prosjektperioden, ser vi oss derfor nødt til å ta opp at det er problematisk at prosjektet ikke har lagt opp til en prosess for å sikre omforent problemforståelse hos prosjektdeltakerne. Vi har heller ikke fått informasjon om at det er blitt gjort en faglig vurdering av hvorvidt denne type produktmerking er egnet til å nå målet.

Dette høringsnotatet fra arbeidspakke 3 er det andre dokumentet vi har fått på høring fra prosjektet (det første dokumentet var «rammeverk for samhandling», som ikke handler om det faglige innholdet i prosjektet). I dette høringsnotatet har man tilsynelatende gått rett på arbeidet med å utarbeide skåringssystem for sosial og miljømessig bærekraft. Vi vil peke på at det er to aktiviteter som først burde vært gjennomført i prosjektet:

1. En prosess for å sikre omforent problemforståelse og målilde blant prosjektdeltakerne

Prosjektet har mål om å lage verktøy for å «transformere matsystemet». Da er det helt sentralt at aktørene i prosjektet har en felles forståelse av hvilke utfordringer som skal løses gjennom en eventuell merkeordning. I prosjektbeskrivelsen pekes det også på dette: *“The involved stakeholders might have different expectations and interests, and it is necessary with a dialogue-based process to secure a joint understanding and ownership among the involved stakeholders across all WPs.”*

I prosjektbeskrivelsen står det også: *“Involving project stakeholders from all parts of the Norwegian food system in dialogue, we will contribute to the development of a shared understanding of our health and environmental challenges, preparing the ground for a wide consensus on policy actions and necessary consumer behaviour shifts.”*

Dette mener vi ikke har vært fulgt opp i tilstrekkelig grad i prosjektet. Det synes ikke å være en felles problemforståelse blant prosjektdeltakerne, og det har ikke vært lagt opp til en prosess for å diskutere dette. Isteden har prosjektet gått rett på arbeidet med å utarbeide merkeordninger.

Man kan forstå prosjektbeskrivelsen slik at det arbeides for en merkeordning som kan fungere som et politisk styringsverktøy, hvor man i arbeidspakke 5 skal vurdere bruksområder til skåringssystemet. Da vil målene som settes for et matsystem som en slik merkeordning skal bidra til, være grunnleggende. Å utarbeide en merkeordning uten en uttalt problemforståelse, vil sørge for mangel på transparens for vekting av ulike indikatorer. Transparens er trukket fram som en grunnpilar i prosjektet, og politiske valg knyttet til valg og vekting av indikatorer bør derfor belyses gjennom tydeliggjøring av problemforståelse og målilde.

2. En faglig vurdering av hvorvidt produktmerking kan være et egnet verktøy for å nå målene

Uavhengig av hva ulike aktører i prosjektet vil mene er utfordringene ved dagens matproduksjon, må en stille seg spørsmålet om den typen produktmerking som det arbeides med i NewTools i det hele tatt er egnet til å bidra til å løse disse utfordringene, eller om det er helt andre virkemidler som må brukes. Vi kan ikke se at det er gjort en kartlegging av vitenskapelig litteratur som belyser positive og

negative sider ved merkeordninger som markedsstyringsverktøy for å oppnå politisk endring i matsystemet. Dersom dette er gjennomført, vil vi oppfordre til at dette også sendes på høring til prosjektdeltakerne for innspill.

Utfordringer ved denne type produktmerking

Ifølge høringsnotatet skal de ulike indikatorene vektles sammen til én samlet skår for miljømessig og sosial bærekraft¹. Vi har store utfordringer med å se hvordan en slik samlet skår skal kunne bidra til å utvikle bærekraften i matproduksjonen.

Det er tydelig at ulike aktører i prosjektet ulik oppfatning av hva den nye produktmerkingen skal bidra til å løse. I møter vi har deltatt i har det også vært tydelig at det er ulik oppfatning av hva som er «fag» og hva som er «politikk». Vi må derfor bruke noe plass her på å beskrive hva NBS og Spire legger til grunn for begrepet bærekraftig matproduksjon, før vi punktvis tar for oss hvorfor det er svært utfordrende å bidra til reelle løsninger på disse utfordringene gjennom den type produktmerking som det arbeides med i NewTools. Vi vil understreke at det vi skriver her rundt bærekraftig jordbruk ikke er utfyllende, og at vi vil ha langt mer å tilføye dersom prosjektet igangsetter en prosess for å skape felles problemforståelse blant prosjektdeltakerne.

NBS og Spire mener at et grunnleggende prinsipp for bærekraftig jordbruk og matproduksjon er at alle land har plikt og rett til å sikre matforsyningen for sin befolkning gjennom best mulig bruk av arealressursene, lokale kretsløp og lokalt eierskap. For å sikre nok mat i verden er vi avhengig av at også mindre effektive jordbruksarealer er i drift. En geografisk spredning av matproduksjonen er også viktig for å gjøre den mindre sårbar for klimaendringer og styrke lokal beredskap. Tørke og ekstremnedbør rammer sjelden hele landet samtidig. Aktive bønder med lokalkunnskap og kompetanse, utstyr og maskiner er sentrale i lokalsamfunnets beredskap. Jo mer konsentrert matproduksjonen er, jo mer sårbar er den.

I prosjektbeskrivelsen står det skåringssystemene som utarbeides i prosjektet vil legge til rette for optimalisering av ressursutnyttelse og robusthet i matproduksjonen.²

En norsk merkeordning vil først og fremst ha sammenheng med norsk matproduksjon. Hvordan kan en merkeordning bidra til å snu strukturelle trender som gir oss et mindre robust jordbruk (gårdsbruk, jordbruksareal og utmark ut av drift), og bidra til at matproduksjonen i større grad enn i dag baseres på lokale arealressurser, lokale kretsløp og redusert bruk av innkjøpte innsatsfaktorer?

Mye bunner i økonomi hos bonden. Det er krevende økonomisk både å være stor og liten bonde i Norge, enten du leverer til samvirke, private aktører eller foredler og selger varene direkte selv. I alle tilfeller er råvareprisen altfor lav. Samtidig tjener aktører i andre enden av verdikjeden store summer på å selge mat. Dette gjelder ikke bare dagligvareselskapene, men også bl.a. private slakterier og

¹ "The overall aim of WP 3 is to develop a novel, single scale, dynamic scoring system for environmental and social sustainability. Thus, environmental and social sustainability indicators will be translated one summary score for the sustainability impact of foods. The purpose of this scoring system is to steer the food production in a more sustainable direction and assist procurement and consumers to make informed choices when purchasing food products by providing a single sustainability score."

² "The planned new sets of comprehensive summary scores will facilitate higher consumer awareness, purchase behaviour and healthier eating habits, optimizing resource utilization and resilience in food production and processing, as well as serve as a tool for evaluation of policies within several sectors of the food system."

grøntgrossister. På den annen side sliter de bondeide samvirkene økonomisk i sin skvis mellom samfunnsoppdrag med hente/mottakplikt over hele landet og å være konkurransedyktig mot import og private aktører som tar ut stordriftsfordeler ved å kun være lokalisert i sentrale strøk.

Derfor mener vi at maktforhold i verdikjeden for mat i høyeste grad må adresseres i bærekraftsammenheng, både nasjonalt og globalt, og ikke kan avfeies med at det er et politisk spørsmål. Det har direkte sammenheng med den økonomiske bærekraften i det å være primærprodusent, som igjen legger grunnlaget for sosial og miljømessig bærekraft. Uten tilstrekkelig økonomi i å produsere jordbruksråvarer blir det ikke mulig for bonden å investere i ny og mer miljøvennlig teknologi (f.eks. fossilfrie løsninger), og det blir ikke tid til å drive optimal agronomi, som er en nøkkelforutsetning for å kunne drive på en miljømessig god måte. Verdikjedene er også den største barrieren for en mer mangfoldig matproduksjon (både på gårdsnivå og samfunnsnivå), fordi større mangfold fordrer mer kostbare verdikjeder.

Verdens befolkning er i dag svært avhengig av noen veldig få matvekster, som gir grunnlag for lite biologisk mangfold i landbruk og matproduksjon. Gjennom effektivisering i matproduksjonen i alle ledd, har det lønt seg å fokusere på noen få, innbringende verdikjeder og styrke produksjonen av disse til det maksimale.

En av hovedutfordringene vi ser med en merkeordning som NewTools legger opp til, er hvor vidt urettferdige maktstrukturer opprettholdes eller forsterkes i verdikjeder for mat. Forsøk på å endre matsystemene må ta for seg maktperspektiver, og forstå konsekvensene av det systemet som skapes eller opprettholdes. Det er et enormt behov for en omlegging av dagens matsystemer for å sikre reell sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft - men ved bruk av feil virkemidler, kan forsøk på dette gi motsatte resultater. Uten å utfordre eksisterende maktstrukturer, kan en merkeordning bidra til økt maktkonsentrasjon, mindre mangfold i landbruk og matvarer og færre av de mindre aktørene i matproduksjonen. Virkemidler for bærekraftig matproduksjon må bidra til forbedrede jordbrukspraksiser, sørge for at matproduksjonen er spredt både geografisk og på mange hender, og styrke bondens posisjon i verdikjeden for å kunne øke verdien på råvarene.

Mat er ikke en vare som produseres i et vakuum – men i komplekse naturgitte og samfunnsmessige systemer. Skal matproduksjon opprettholdes – og foregå på en miljømessig god måte – kan vi derfor ikke tilnærme oss det på samme måte som andre varer. Metodikken for LCA ble opprinnelig utviklet for industrielle prosesser og var først og fremst et verktøy for å gjøre interne forbedringer i produksjonslinjene. Det oppstår en rekke utfordringer når en forsøker å anvende samme tilnærming på den biologiske delen av matproduksjon (altså før råvarene kommer inn på fabrikken).

Vi går gjennom noen av disse utfordringene her:

For det første er det en rekke grunnleggende verdier ved bærekraftige matsystemer som ikke er mulig å tallfeste på noen meningsfylt måte på produktnivå: matsikkerhet, lokal og nasjonal beredskap, tradisjonell kunnskap, solidaritet med andre land, levende lokalsamfunn med bosetting, arbeidsplasser og dugnadsånd, kulturlandskap, biologisk mangfold, levende bygder og gode liv for mennesker og dyr. Dette må først og fremst ivaretas gjennom aktiv politikk, tilskuddsordninger over jordbruksavtalen, regelverk, kunnskapsutveksling og god rådgiving. I høringsnotatet har man satt som krav at indikatorene som skal velges må være kvantifiserbare, dermed vil mange av disse temaene falle ut.

For det andre må de verdiene som lar seg tallfestes vektas mot hverandre, og da beveger man seg fra fag til politikk. Bærekraft er å gjøre avveininger mellom en lang rekke verdier og samfunnshensyn – sosiale, økonomiske og miljømessige – og undertemaer av disse. Tradisjonelt har slike avveininger

vært politikernes oppgave, basert på kunnskapsbaserte råd fra eksperter innen ulike fagområder. NIBIO³ påpeker også dette i en omtale av bærekraftanalyser: «*Det finnes ingen fullstendig objektiv metode, frigjort fra eksperters, politikeres eller involverte aktørers skjønn og ståsted, som kan brukes for å vekte mål og hensyn.*» Det eksisterer også en rekke målkonflikter innen bærekraft.

For det tredje er det svært krevende i en standardisert produktmerking å ta høyde for at de fleste miljøproblemer er avhengig av lokal kontekst. At et produkt er merket med «lavt vannforbruk» kan gi mening om det er produsert i tørkerammede områder i Australia, men har ingenting å si om det er fra Thailand. Arealbruk kan være en god bærekraftindikator i områder der regnskog hogges blant annet for å drive med storfe. I Norden derimot, går artsrike men lite lønnsomme jordbruksarealer ut av drift og gror igjen.

Fordi de naturgitte forutsetningene varierer mellom land og regioner, herunder vekstsesong og avlingsnivå, vil det også variere hvor effektivt tilsynelatende like varer kan produseres, og ikke minst hva som er mulig å produsere. Skal alle land produsere nok mat ut ifra sine naturgitte forutsetninger, innebærer det at vi må akseptere produksjoner med ulike nivåer av f.eks. klimagassutslipp. Potet dyrket i Tyskland kan fort komme bedre ut i en merkeordning grunnet høyere avlingsnivå per dekar og lengre vekstsesong (og dermed større volum å dele miljøavtrykket på). Samtidig er ønsket vi å øke produksjonen av potet i Norge og da er man avhengig av det nasjonale markedet. Transport utgjør som regel en liten andel av matens klimaregnestykke, og oftere kan den også foregå mer effektivt fra store produsenter i Europa enn fra produsenter i mindre sentrale strøk i Norge. Skal offentlige innkjøp av potet styres ut ifra den type merkeordning det arbeides med i NewTools, er det slett ikke sikkert at resultatet blir norske poteter i norske institusjonskjøkken.

For det fjerde vil en slik samleskår gi lite informasjon til forbrukeren. Det er stort behov for større transparens i verdikjedene for mat, men et tall eller en skala på emballasjen bidrar i liten grad til dette. Et uttalt mål ved prosjektet er også å gi forbrukeren bedre mulighet til å ta informerte valg. En samleskår gir ikke forbrukeren mulighet til å ta valg basert på egne verdier: for eksempel vil det variere hvordan en forbruker vektlegger sprøytemiddelbruk opp mot klimagassutslipp.

For det femte vil en slik type merking være kostbar. Dersom man ønsker å bruke noe annet enn standardverdier for å vise at man har et produkt med lavere påvirkning, blir man nødt til å dokumentere dette. Det vil favorisere større aktører. Vi mener at prosjektet er nødt til å vurdere administrative og økonomiske konsekvenser ved en eventuell merkeordning. Vestlandsforskning (2008) viser til at det er blitt anslått at det å kartlegge klimagassutslippene for en enkelt matvare kan koste alt fra 10 000 til 75 000 euro. Det er behov for oppdaterte kostnadsanslag for denne type analyser, noe prosjekter bør ta med i sin vurdering av økonomiske og administrative konsekvenser. Det må også stilles spørsmål ved hvorvidt dette er målrettet bruk av ressurser: Skal gårdssystemet betale en konsulent for å lage en rapport om ostens bærekraftsavtrykk? Da finnes det nok av andre formål å heller bruke midlene på, som faktisk bidrar til mer bærekraft i praksis; enten det er grovfôrprøver i arbeidet med å redusere kraftfôrbruken, investeringer i god dyrevelferd eller i en elektrisk varebil som kutter fossile utslipp.

I høringsnotatet vises det til at merkeordningen skal inkludere import, siden under halvparten av maten som spises i Norge er produsert i Norge. Hvordan skal en norsk merkeordning påvirke produsenter i andre land til å skaffe data til merkeordningen? Særlig med tanke på at Norge er et lite marked.

³ NIBIO, 2023, s.10: *Bærekraft i norsk jordbruksproduksjon. Kunnskapsstatus for videre analyser*
[NIBIO RAPPORT 2023 9 110.pdf \(unit.no\)](#)

I tillegg kommer kostnader ved kontroll med dataene: som for alle andre merkeordninger må det utvikles et kontrollsystem for å ivareta at det ikke brukes feilaktige data (bevisst eller ubevisst). Hvordan skal dette i praksis gjennomføres (på gårdsnivå, i produksjonsanlegg osv.) og hva vil kostnadene være?

For det sjette er det høyst uklart hvordan en slik type produktmerking skal utløse ekstra betalingsvilje som skal finansiere «transformasjonen av matsystemene». Det koster å drive bærekraftig. Det tar tid å drive god agronomi og bonden må kunne gjøre rett ting til rett tid. Det koster å investere i ny teknologi. For eksempel vil melk bli dyrere å produsere uten importert fôrråvare, og fossilfri drift vil medføre investeringer i nytt utstyr. Pris er et svært viktig element for forbruker i butikk, og vi stiller spørsmål ved hvorvidt det er mulig å utløse ekstra betalingsvilje hos et stort omfang av forbrukere. Det er i hovedsak offentlige innkjøpere som kan ha mulighet til å ta en ekstra kostnad gjennom politisk bestemte budsjetter. Spørsmålet da er om statens midler er mer effektivt og målrettet anvendt gjennom å videreutvikle tilskuddsordninger og regelverk som fremmer bærekraftig jordbruksdrift, og gjennom styrking av fellesfunksjonene i det norske jordbruket i form av rådgiving og kunnskapsdeling mm., samt at samvirkene må kompenseres fullt ut for sitt samfunnsoppdrag. Det trengs også politiske grep for å øke transparensten i verdikjedene for mat. Dette gjelder både matens opprinnelse (f.eks. er det i dag ikke krav til merking av opprinnelsesland for råvarer på serveringssteder⁴) og fordeling av inntekter.

For det syvende vil ikke denne type produktmerking bidra til et større mangfold av matvarer og diversifisering i landbruket og matproduksjonen. Merkeordninger krever mer formalisering og satsing på enkelte matvarer hos produsent, særlig fordi det vil være ressurskrevende å levere god nok data til å kunne være deltagende i en merkeordning. Dette vil gi insentiver til matprodusenter til å fokusere på enkeltmatvarer heller enn diversifisering. Den type produktmerking som det arbeides med i NewTools fordrer et fokus på verdikjeder og styrking av enkelte verdikjeder for matvarer.

Det er også vanskelig å se hvordan kretsløpstankegang og mangfold på gårdsnivå skal premieres i en slik merkeordning. Det er krevende å finne gode indikatorer som fanger opp verdien av at produksjonen på den enkelte gård er produsert på gårdens og evt. lokale ressurser – framfor innkjøpte og eventuelt importerte innsatsfaktorer. Det samme gjelder verdien av å ha en mangfoldig produksjon på gårdsnivå og et samspill mellom husdyr- og planteproduksjon.

I tillegg finnes det et utall av måter å sette systemgrenser på. Høringsnotatet ber om innspill på dette. For at denne type merkeordning skal kunne fungere må det være detaljerte retningslinjer for hvordan systemgrenser skal settes. Det betyr samtidig at alle aktører som skal bruke merkeordningen og kanskje har egne analyser tilgjengelig fra før, må bruke ressurser på kostbare nye analyser. En stor gjennomgang⁵ av nesten 400 vitenskapelige studier med 168 matvarer viser hvor betydelig variasjonen i kg CO₂-utslipp per kg matvare kan bli fra LCA-analyser. Nær 70 prosent av LCA-verdiene for ulike matvarer var hentet fra studier i Vest-Europa, inkludert Norge. Til tross for at matproduksjonen her har flere likhetstrekk, var det betydelig variasjon i resultatene, eksempelvis

⁴ I februar 2021 foreslo et mindretall på Stortinget at det skulle innføres opprinnelsesmerking i restaurant- og storhusholdningsmarkedet, men det fikk ikke gjennomslag. Daværende helse- og omsorgsminister Bent Høie kommenterte dette i et brev til næringskomiteen: «Særlig for de virksomhetene som serverer "ikke standardiserte matretter" eller som skifter meny daglig, kan det være uforholdsmessig byrdefullt og krevende dersom de skal gi skriftlig informasjon. For virksomheter som selger "standardiserte matretter", for eksempel hamburgerkjeder eller hurtigmatkonsepter, vil det være enklere».

<https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/innstillinger/stortinget/2020-2021/inns-202021-226s.pdf>

⁵ Clune et al., 2017: Systematic review of greenhouse gas emissions for different fresh food categories.

med resultatene for storfekjøtt (10-40 kg CO₂/kg) lammekjøtt (14-56 CO₂/kg), og svinekjøtt (3-10 kg CO₂/kg). Illustrativt for dette er også tre ulike LCA-studier om soyaproduksjon i Sør-Amerika⁶, der resultatene varierte fra 0,2 til 17,8 kg CO₂ i utslipp per kg bønner på grunn av ulike systemgrenser.

Tre norske eksempler på bærekraftutfordringer som det er utfordrende å adressere gjennom produktmerkingen det arbeides med i NewTools:

Eksempel 1:

NIBIO anslår at 13,5 % av jordbruksarealet er ute av drift. Dette varierer fra 7 % i Rogaland til 38 % i Troms og Finnmark. Rogaland har utfordringer med stor husdyrtetthet og gjødseloverskudd, mens i Troms og Finnmark er store utmarksarealer ubrukt og innmarka gror igjen. Mye av arealene som er ute av drift er kun egne til gras og beite. Dette illustrerer hvordan miljøutfordringer avhenger av lokal kontekst; i Rogaland kunne det med fordel vært noe mindre husdyr av miljøhensyn, mens det i Troms og Finnmark burde vært flere drøvtyggere. Med bakgrunn i det vi har gått gjennom i punktene ovenfor kan vi ikke se at den type produktmerking det arbeides med i NewTools vil kunne bidra til å adressere denne utfordringen.

Eksempel 2:

På deler av arealet i Troms og Finnmark er det mulig å øke produksjonen av grønt betraktelig. Men om New Tools som verktøy skulle bidra til en økning i etterspørselen etter norsk grønt, kan vi ikke se hvordan det kan bidra til å kanalisere produksjonen til disse delene av landet. Slik verdikjeden er for grønt vil en økning i produksjonen i hovedsak skje hos store produsenter i sentrale strøk, nært grossistenes lagre. Nye og mindre produsenter utenfor sentrale strøk vil i hovedsak måtte stå for salget selv. Det vil også være mer økonomisk krevende for disse å levere store mengder data inn i en merkeordning enn det er for de store aktørene. Uansett kan produsenter i nord risikere å komme dårligere ut i en merkeordning fordi de har kortere vekstsesong og lavere avlingsnivåer, og dermed kan få et høyere avtrykk per kilo produsert vare.

Eksempel 3:

Mens 3 % av Norge er dyrka jord, er 45 prosent av landarealet er egnet som utmarksbeite. Men under halvparten av dette brukes i dag. Rasjonalet ved utmarksbeite er å spare den dyrka jorda til produksjon av vinterfôr og matvekster direkte til mennesker. Melkeproduksjon på setra har derfor vært sentralt i Norge, men en stadig intensivering i produksjonen og høye krav til ytelse har bidratt til tilbakegang i denne produksjonsformen. Fordi energioptaket på utmarksbeite ofte er lavere enn når kua går på gjødsle innmarksbeite eller fôres, går melkemengden ned når kua er på setra. Dermed blir det færre kilo melk å dele den totale miljøpåvirkningen på i den type bærekraftsanalyse som det legges opp til i NewTools; for eksempel vil klimagassutslipp og vannforbruk bli høyere per produsert enhet melk for kua som er på setra. Samtidig, ut ifra et ønske om optimal ressursbruk på systemnivå, er det ønskelig at kua har et vesentlig opptak av fôr i utmarka – der det ikke kan produseres annen mat. Hvordan får man fram dette i en skår i en produktmerking?

Noen avsluttende kommentarer

⁶ Dalgaard et al. (2008), Raucci et al. (2015), Castanheira & Freire (2013).

NBS og Spire mener at bærekraftig jordbruk og matproduksjon først og fremst må utvikles gjennom en helhetlig systemtilnærming, framfor en produktmerking som i sin natur ikke greier å fange opp de komplekse naturlige og samfunnsmessige systemene som matproduksjonen foregår i. En merkeordning baserer seg også på at markedet skal inneha kapasitet til å endre matsystemet. Med en merkeordning som skal rådgi forbrukeren, legges ansvaret for strukturelle utfordringer på individnivå, når det bør legges på systemnivå. En slik type produktmerking kan i beste fall være et supplement.

Utgangspunktet for å utvikle bærekraftig matproduksjon må være de tilgjengelige arealressursene og de naturgitte, teknologiske og menneskelige begrensningene i det enkelte land eller region – og på den enkelte gård. Både på gårdsnivå og samfunnsnivå krever matproduksjon en rekke avveininger der en ikke alltid kan velge det som er optimalt på alle enkeltområder, fordi en del hensyn er motstridende. Det krever svært mye fagkunnskap kombinert med praktisk kunnskap.

Det er sterkt behov for å utvikle den nasjonale landbrukspolitikken, og at det er helt sentralt å adressere utfordringene i verdikjedene for mat i Norge. Selv om mye har gått i feil retning, har vi også viktige verdier i norsk matproduksjon å ta vare på og videreutvikle. Mye av det handler om hvordan norske bønder og apparatet rundt bønder er organisert.

Vi vil også understreke at det er stort behov for økt transparens i verdikjedene for mat, både for å kunne bidra til en rettferdig pris til råvareprodusentene, og for at forbrukere skal kunne ta reelle bærekraftige valg. Men vi ser ikke hvordan en énskala-merkeordning som det arbeides med i NewTools vil kunne bidra til det.

Om livsløpsanalyser (LCA)

Metodikken for livsløpsanalyser ble opprinnelig utviklet for industriprodukter, og formålet var i hovedsak å identifisere forbedringspunkter i industriprosessen og ikke produktmerking. The Coca-Cola Company var først ute med en formell livssyklusanalyse av produksjonslinja si i 1969 [1]. Analysen ble brukt internt i selskapet for å forbedre prosessene, som for eksempel å gå fra glassflasker til plastflasker. I seinere tid har metodikken blitt utviklet til å også kunne anvendes på andre systemer, som produksjon av mat.

I de nasjonale utslippsregnskapene bokføres utslipp i det land og den sektor det oppstår i. Alle land følger FNs klimapanelts retningslinjer for utslippsregnskap. Ønsker man derimot å beregne avtrykket til et produkt, kan man benytte livsløpsanalyser (LCA). Miljøpåvirkningen av et produkt identifiseres gjennom hele produksjonsprosessen og tallfestes med opplysninger hentet fra databaser. For en matvare vil det typisk omfatte klimagassutslipp fra produksjon av råvarer, emballasje, foredling, transport og eventuelt avfallshåndtering. I tillegg til klimagassutslipp kan flere miljøfaktorer inngå i analysene, som for eksempel arealbruk, forbruk av vann, energi og biodiversitet. Felles for dem alle er at de må være mulige å tallfeste. I tillegg må de ulike parameterne vektas mot hverandre.

Gode analyser krever store datamengder av god kvalitet. I en LCA-analyse må det gjøres en rekke forutsetninger og forbehold, og derfor er det først og fremst produkter som er undersøkt i samme studie som kan sammenlignes. Alle LCA-resultater er riktige, men de er riktige i henhold til valgene som ble gjort i den konkrete LCA-studien.

Til tross for at LCA-metodikken er ISO-standardisert og stadig utvikles, er det utfordringer knyttet til hvordan analyseverktøyet brukes til ulike formål. I vitenskapelige tidsskrifter er det et økende kritisk fokus på alle LCA-studiene om matproduksjon som publiseres. Både forutsetninger om utslipp, men også et manglende fokus på andre bærekraftsaspekter ved matproduksjon. Mens over 90 prosent av LCA-studier ser på CO₂-utslipp fra mat, mangler mange studier andre viktige miljøfaktorer. [2,3]

[1] Aass, Olsen og Åby, 2019: *Klimatiltak i landbruket – en utredning om modeller, karbonlagring og bærekraftig matproduksjon.*

[2] Jones et al. (2016): *A Systematic Review of the Measurement of Sustainable Diets.*

[3] Ridoutt et al. (2017): *Dietary Strategies to Reduce Environmental Impact: A Critical Review of the Evidence Base.*

Konkrete innspill til høringsnotatet om indikatorer for sosial og miljømessig bærekraft

Som det vises til i høringsnotatet (s. 7, andre avsnitt), er målet med arbeidspakke 3 å utvikle et nytt, «single-scale», dynamisk skåringssystem for miljømessig og sosial bærekraft. Det beskrives at indikatorene for miljømessig og sosial bærekraft skal sammenstilles til én samleskår for ulike matvarers bærekraft. Hensikten er å styre matproduksjonen i en mer bærekraftig retning og å bistå forbrukere og innkjøpere i å gjøre informerte valg når de kjøper matvarer.

I høringsnotatet bes det om innspill på de foreslåtte indikatorene, systemgrenser og referanseenheter, men det påpekes at vektning av indikatorene mot hverandre ikke er en del av denne høringen.

Som beskrevet innledningsvis er det to aktiviteter vi mener burde vært gjennomført i prosjektet før man startet arbeidet med å lage en merkeordning for bærekraft: (1) Skape felles problemforståelse og målbilde. (2) Vurdere om produktmerking er et egnet virkemiddel.

Manglende beskrivelse av vurdering av ulike rammeverk

I prosjektbeskrivelsen er det beskrevet at prosjektet skal gjennomføre:

A review of both positive and negative experiences of existing frameworks and methods, including LCA and other relevant methods, in the Nordics and Europe, will be conducted.

Det er naturlig å anta at dette er en del av arbeidspakke 3. Dessverre kan vi ikke se at notatet som nå er på høring svarer på denne delen av prosjektbeskrivelsen. I høringsnotatet vises det kort til at det ikke finnes noe rammeverk som inkluderer både sosial og miljømessig bærekraft, og at man derfor har valgt følgende to rammeverk:

1. Miljømessig rammeverk: The product Environmental Footprint (PEF), utviklet av EU.
2. Sosialt rammeverk: Guidelines for Social Life Cycle Assessment of Products and Organisations 2020, utviklet av FN.

Det oppgis ingen begrunnelse for valget av disse to rammeverkene. Det er ingen diskusjon av fordeler og ulemper med de to rammeverkene, og heller ingen generell diskusjon av fordeler og ulemper med livsløpsanalyser (LCA) og andre metoder.

Egnethet for «front of package labelling»

Det er ikke diskutert hvorvidt disse to rammeverkene (og andre systemer for å måle produkters bærekraft) er egnet for front of package labelling (FOPL) eller om de er mer egnet for internt arbeid med å forbedre produksjonsprosesser og verdikjeder.

Manglende diskusjon av andre former for produktmerking

Vi savner en overordnet diskusjon av ulike tilnærminger til produktmerking. Coop har tidligere presentert for prosjektet sin *Hållbarhetsdeklaration* som er i bruk i Sverige, først og fremst som internt forbedringsverktøy, men som også er tilgjengelig for engasjerte forbrukere via en QR-kode på produktene. Flere andre aktører som har merkeordninger har også innledet i dialogmøter i regi av prosjektet. Vi savner en vurdering av disse – og andre aktører sine merkeordninger.

Tradisjonelt har produktmerking i stor grad dreid seg om det vi velger å kalle «driftssystemmerking». Denne typen merking garanterer for at produksjonen oppfyller et gitt sett av kriterier.

Merkeordninger som fungerer og faktisk gir kunden økt kunnskap om produktet, er enklere merkeordninger, slik som NytNorge, GMO-fritt (bl.a. i Tyskland og USA) eller økologisk. Det er mange eksempler på at mer sammensatte merkeordninger, slik som Marine Stewardship Council (Wijen and Chiroleu-Assouline, 2019) og Fairtrade (Ruben og Fort, 2012; Elder, et.al, 2013), som baserer merkeordningene sine på ulike økologiske og sosiale bærekraftsindikatorer, mangler transparens for å kunne forsikre forbrukeren om produktets bærekraft.

Eksempler på norske merkeordninger er NytNorge og Debio Økologisk. Felles for disse merkeordningene er at næringa selv er sentrale i utforming, med inngående kunnskap om praktisk jordbruk, eksisterende regelverk mm.

- **Debios økologisk-merke** innebærer at varen er godkjent av Debio og er produsert i tråd med det økologiske regelverket. Regelverket innebærer bl.a. at det er krav til å ikke bruke mineralgjødsel og plantevernmidler og at det er høyere arealkrav til husdyr.
- **NytNorge** garanterer at matvaren er produsert/videreforedlet i Norge og at den inneholder norske råvarer. For sammensatte matvarer er det tillatt med inntil 25 % ikke-norske ingredienser, men kjøtt, egg og melk skal alltid være 100% norsk. Råvarene kommer fra gårdsbruk der hensynet til dyr, mennesker og miljø er ivaretatt etter KSL-standarden. KSL-standarden sikrer at drifta er i tråd med norske lover, forskrifter og krav fra næringa selv.

Denne type merking er heller ikke uten utfordringer, og har også administrative konsekvenser i form av blant annet rapportering fra og kontroller hos produsentene. Det er stor oppslutning om ordningene, men det er ikke fritt for at en del bønder opplever det som mye skjemaarbeid og byråkrati. En merkeordning som krever måling og beregning av hver enkelt produsent sitt «avtrykk» på ulike parametere for bærekraft, vil øke dokumentasjonsbehovet kraftig, og neppe få særlig høy tilslutning hos bønder.

Et eksempel fra Sverige – Naturbeteskött

Naturbeteskött er en merkeordning basert på en standard utarbeidet av et datterselskap til det svenske bondelaget i samarbeid med miljøorganisasjoner og eksperter på storfekjøttoppfôring. Naturbeite er en driftsform i tilbakegang også i Sverige. Det er permanent grasmark som ikke pløyes, sås til, gjødsles eller bearbeides. I tillegg til å ta vare på mangfoldet av vekster, insekter og fugler som er avhengig av beitemarkene, er det mindre avrenning av næringsstoffer enn fra dyrket jord, og denne driftsformen bidrar dermed til å redusere overgjødsling og algeoppblomstring. Det påpekes at det ikke er mulig å produsere annen mat på disse arealene. Dette merket garanterer at dyrene har beitet på naturbeite minst halve beiteperioden og at minst halvparten av gårdens beitemarker er naturbeite. Vinterfôret skal være basert på grovfôr og være fritt for importerte proteinvekster. Dyra slaktes ved en høyere alder. Naturbeteskött kan dermed dessverre komme dårligere ut enn intensivt oppfôret storfe ved beregning av klimagassutslipp, vannforbruk, arealbruk, gjødselmengder mm. målt per kg produkt.

Systemgrenser

I høringsnotatet foreslås følgende systemgrenser. Det gis en begrunnelse for hvorfor en grense bør settes idet maten forlater butikken, noe vi er enig i, men ellers mangler det begrunnelse for øvrig avgrensning. Særlig savner vi en diskusjon av hvorvidt innsatsfaktorer til jordbruksproduksjonen bør være med eller ikke. Nå er dette utelatt, men uten begrunnelse.

Det beskrives også utfordringer med å beregne matsvinn fra matvarebransjen på produktnivå, og konkluderes derfor med at man kun skal medregne matsvinn fra produksjonsnivå men utelate leddet for salg og handel av mat. Dette kan gi et skjevt bilde av hvilke produkter som medfører matsvinn. Studier viser at matsvinn i land i det Globale Nord i størst grad er knyttet til matvarehandelen og forbrukerleddet, mens matsvinn i det globale Sør i større grad er knyttet til produksjons- og distribusjonsleddet (Gustavsson et al., 2011). En slik systemgrense som er beskrevet i rapporten, kan derfor i ytterste konsekvens gi en urettferdig forståelse av matsvinn-problematikk.

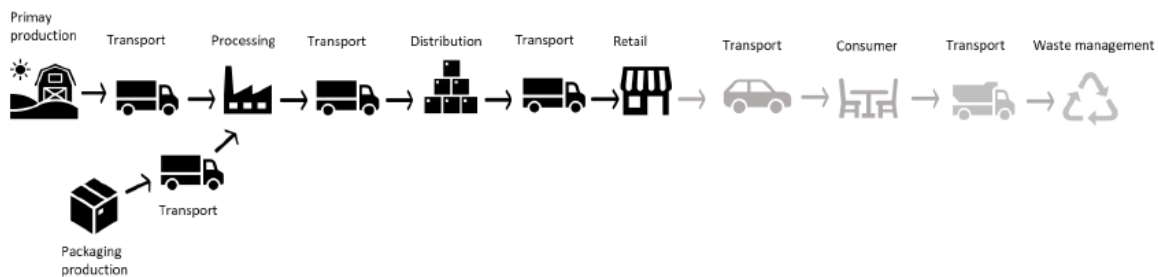

Figure 2. Proposed system boundary for the NewTools framework for environmental and social sustainability.

Referanseenhet

I høringsnotatet foreslås vekt som referanseenhet. Dette kan gi mening når en sammenligner like matvarer (f.eks. to ulike typer tomat), men gir lite mening når en sammenligner ulike matvarer (f.eks. brød og ost). Vekt som referanseenhet i matvaresammenheng er en simplifiserende måleenhet, som forenkler matvarer til "matmasse" og ikke tar innover seg ernæringsmessig variasjon. Vi mener at en bør bruke en enhet som bedre gjenspeiler næringsinnhold; proteininnhold eller en næringsstetthetsindeks er nevnt i høringsnotatet.

Målkonflikter

Målkonflikter er ikke beskrevet i høringsnotatet. Vi viser til utdrag fra referat fra møte i strategisk råd 17.6.22: «Rådet diskuterte hvordan ulike målkonflikter skal beskrives og håndteres, at det er forskjell på målkonflikter som er lett å måle, og målkonflikter som er mer verdibaserte. Dette er problemstillinger som ligger i kjernen av det vitenskapelige arbeidet i prosjektet (WP2 og WP3), og som konsortiet skal holdes orientert om og involveres i. Arbeidspakkene skal i sitt arbeid tilstrebe full åpenhet, involvere partene og høre deres syn, og beskrive alle eventuelle målkonflikter så godt det lar seg gjøre.»

Det kan være målkonflikter mellom flere bærekraftsyn, og vi forventer at dette blir tema i en seinere høring i arbeidspakke 3.

Kriterier for testing av indikatorer

I høringsnotatet (s. 18) står det at det ikke har blitt testet hvorvidt alle de foreslåtte indikatorene er egnet for bruk i et skåringssystem. I det videre arbeidet i arbeidspakke 3 skal man teste indikatorene basert på følgende kriterier

- at de er kvantifiserbare.
- at dataene må være offentlig tilgjengelige.
- at det er mulig å få tilgang til dataene til liten kostnad.
- at dataene er fra en pålitelig kilde, samlet inn med konsekvent metodikk og reproduserbar over tid.
- at endringer må komme til syne i indikatorene relativt raskt.
- at de er sosialt akseptable.

Dette kan resultere i at en rekke av de foreslåtte indikatorene faller ut av det videre arbeidet med en samleskår for miljømessig og sosial bærekraft. Dette illustrerer et av hovedproblemene med en slik tilnærming; bærekraftselementer som ikke lar seg tallfeste på en god måte, faller helt ut.

Vi regner med at resultatene fra arbeidet som er beskrevet under «videre arbeid» sendes på en ny høringsrunde. Vi mener også at det for hver enkelt indikator må diskuteres hvorvidt bruk av disse indikatorene i en produktmerking faktisk vil kunne bidra reelle forbedringer i produksjonen.

Vekting av indikatorer

Høringsnotatet ber ikke om innspill til arbeidet med vekting av indikatorer. I prosjektbeskrivelsen omtales vektningen av indikatorer mot hverandre som den mest komplekse oppgaven i arbeidspakke 3. Det står at aktørene i prosjektet vil bli involvert gjennom intervjuer, spørreundersøkelser, dialogmøter og workshoper. I tillegg vil man se på eksisterende verktøy for prioritering. Vi vil påpeke at arbeidet med vekting også må omfatte en kritisk vurdering av om det i det hele tatt er mulig å vekte sammen indikatorene på en meningsfylt måte.

I høringsnotatet står det at *“Thus, environmental and social sustainability indicators will be translated into one summary score for the sustainability impact of foods.”* I prosjektbeskrivelsen er det derimot tatt høyde for at dette ikke lar seg gjøre: *“Finally, the indicators and impact results will be weighed to obtain, if feasible, a single score for sustainability, alternatively several scores, representing the environmental and social aspects.”*

Foreslåtte kategorier – miljø:

I høringsnotatet foreslås 13 indikatorer for miljømessig bærekraft. Dette er alle viktige miljøutfordringer. Spørsmålet er igjen om denne type produktmerking faktisk vil bidra til å løse disse utfordringene. I tabellen på side 14 i høringsnotatet vises det til hvilke metoder som skal brukes for hver av indikatorene. Vi savner forfatterens vurdering av hver enkelt av disse metodene med tanke på:

1. Hvordan de tar hensyn til lokal kontekst (f.eks. at konsekvenser av arealbruk, vannforbruk og avrenning til vassdrag er avhengig av hvor i verden produksjonen skjer).
2. Hvorvidt bruk av disse indikatorene i en produktmerking faktisk vil bidra til reelle forbedringer innenfor de ulike miljøutfordringene.

3. Hva de krever av datainnhenting (vi er klar over at dette vil vurderes i neste omgang, men vi mener det er sentrale opplysninger for å kunne gi innspill på om en indikator er egnet eller ikke)

Det er godt mulig at man ved å selv finne fram og gjennomgå dokumentasjonen for disse metodene vil få svar på disse spørsmålene, men det har vi ikke kapasitet som små organisasjoner som deltar med egeninnsats i NewTools.

Kommentarer til enkelte av de foreslåtte indikatorene:

- **Klimagassutslipp (CO₂-ekv., GWP100):** Det overordnede klimamålet er å begrense temperaturøkningen til 1,5 grad sammenlignet med førindustriell tid (1850). Oppvarmingen har så langt vært på 1,1 grad. For biologisk metan gir ikke GWP100 er presist anslag på bidrag til global oppvarming. Dette er ikke problematisert i dokumentet, og dokumentet nevner ikke at det finnes en justert GWP-metodikk - GWP* - som gir et mer presist anslag på hvordan utslipp av biologisk metan bidrar til temperaturøkning og -senking. Litt forenklet vil konstante årlige utslipp av biologisk metan ikke bidra til økende oppvarming sammenlignet med dagens nivå (grunnet metan sin levetid på 12 år), mens hvert eneste molekyl med fossil CO₂ som slippes ut i atmosfæren akkumulerer (pga. lang levetid) og bidrar til en stadig økende temperatur.
- **Tap av biodiversitet:** Denne kategorien bør ha et nøytralt navn, ettersom matproduksjonens bidrag til biodiversitet kan være både positiv og negativ.
- **Arealbruk, ferskvannsbruk:** Tar disse kategoriene hensyn til lokal kontekst?
- **Fossil ressursbruk og klimagassutslipp** er under «severity and extent of issue» vurdert til hhv. «high» og «very serious». Disse bør ha samme vurdering, «very serious».

Vi savner også:

- Indikatorer på bruk av ulike innsatsfaktorer:
 - Bruk av plantevernmidler. Det er foreslått som indikator under sosial bærekraft, men bør nok plasseres under miljømessig bærekraft.
 - Andel kraftfôr og andel importert fôrråvare
 - Bruk av kunstgjødsel
 - Eventuelt andre innkjøpte innsatsfaktorer
- En indikator for bruk av utmarksbeite
- Vi vil også foreslå at det ses på indikatorer for genetisk mangfold, for eksempel kan dette være et ja/nei-spørsmål om bevaringsverdige husdyrraser eller plantesorter som er utenfor dagens moderne utvalg.
- Det kan også være relevant å ha en indikator for hvorvidt det er brukt frøekte frø, som i motsetning til hybridfrø og GMO-frø kan brukes til å ta frø av egen avling og eventuelt videreforedle – mens hybridfrø og GMO-frø må kjøpes hvert eneste år. Dette kan eventuelt ligge under sosial bærekraft, fordi det først og fremst handler om maktforhold i verdikjeden for mat.

Foreslåtte kategorier – sosial bærekraft:

I høringsnotatet er det foreslått 43 indikatorer for sosial bærekraft. Mange av indikatorene baserer seg på internasjonale datakilder som oppgir tall på land-nivå. Som datakilder vises det til både internasjonale databaser, nasjonal statistikk og andre nasjonale data. Det er svært uklart hvordan

dette i det hele tatt skal kunne kobles til enkeltprodukter. Indikatorene på sosial bærekraft virker først og fremst egnet for å kunne sammenligne land, som for eksempel «andel av innbyggerne mellom 5-14 år som er involvert i barnarbeid» og «andel seksuell trakassering i jordbruk, skogbruk og fiske». Dette gir ikke mening på produktnivå. Høringsnotatet diskuterer ikke hvorvidt det faktisk er mulig å knytte de foreslåtte indikatorene til enkeltprodukter, og hvordan den type produktmerking som det arbeides med i NewTools kan bidra til å bedre forholdene under de ulike kategoriene.

De aller fleste av de foreslåtte indikatorene for sosial bærekraft gir mening på systemnivå – i forbindelse med utforming og oppfølging av nasjonal politikk. F.eks. er selvforsyningsgrad, andel løsdriftsfjøs, antall arbeidsulykker i jordbruket og jordbruksinntekt sammenlignet med annen inntekt nyttige indikatorer i utvikling av den nasjonale landbrukspolitikken. Men hvordan skal disse indikatorene brukes på produktnivå? Vi kommer her ikke til å kommentere alle de 43 indikatorene, men bruker selvforsyning som eksempel. Selvforsyning er foreslått som eneste indikator for matsikkerhet. For det første er ikke selvforsyning alene en tilstrekkelig indikator for matsikkerhet. Nasjonal selvforsyningsgrad kan være høy, selv om produksjonen foregår hos få og store produsenter i sentrale strøk. Dette gjør produksjonen mer sårbar for f.eks. klimaendringer og brudd i transportkjeder.

Deretter er spørsmålet hvordan selvforsyning som indikator skal knyttes til enkeltprodukter. La oss si at produktet er lammekjøtt. Skal skåren for dette produktet settes ut ifra:

- 1) Total selvforsyningsgrad i landet det er produsert?
- 2) Selvforsyningsgrad innenfor produktgruppen lam/sau?
- 3) Om innkjøp av produktet bidrar til å opprettholde eller øke den totale norske selvforsyningsgraden?

Med bakgrunn i denne problematiseringen ser vi at det ikke er usannsynlig at selvforsyning vil bli utelatt som indikator, og da et hvert forsøk på å ta hensyn til matsikkerhet i merkeordningen. Her vil det derfor være viktig med et felles mål bilde for prosjektet, slik at man kan sørge for at selvforsyning og matsikkerhet blir ivaretatt i indikatorsettet og at det ikke er andre indikatorer som motarbeider målet om økt selvforsyning.

I kategorien «rettferdig lønn⁷» er den foreslåtte indikatoren «gjennomsnittlig månedlig inntekt fra landbruk i forhold til inntekter fra andre økonomiske aktiviteter». Det er noe uklart hvordan denne indikatoren skal forstås, og uansett er det ikke mulig å forstå hvordan det skal knyttes til et produkt. **Vi vil isteden foreslå at man som indikator for inntekt bruker pris til bonde som andel av pris ut av butikk på enkeltprodukter.**

⁷ Obs, bonden er ikke lønsmottaker, men selvstendig næringsdrivende. Derfor bør ikke ordet «lønn» brukes, men «inntekt» eller «vederlag til arbeid og egenkapital».

Vedlegg: Høringsnotatets foreslåtte indikatorer for sosial og miljømessig bærekraft

Table 2 Preliminary selection of environmental categories and indicators

Category	Indicator	Unit	Method
Climate change	Radiative forcing as Global Warming Potential (GWP100)	Kg CO ₂ eq	Bern model - Global warming potentials (GWP) over a 100-year time horizon (based on IPCC 2021)
Eutrophication	Eutrophication, terrestrial, Accumulated Exceedance (AE)	mol N eq	Accumulated Exceedance (Seppälä et al. 2006, Posch et al, 2008)
	Eutrophication, marine. Fraction of nutrients reaching marine end compartment	Kg P eq	EUTREND model (Struijs et al, 2009)
	Eutrophication, freshwater. Fraction of nutrients reaching freshwater end compartment	Kg N eq	EUTREND model (Struijs et al, 2009)
Acidification	Accumulated Exceedance (AE)	mol H ⁺ eq	Accumulated exceedance (Seppälä et al. 2006, Posch et al, 2008)
Biodiversity ² loss		Potential species lost	
Particulate matter	Impact on human health.	Disease incidence	PM method recommended by UNEP (UNEP 2016)
Ecotoxicity	Ecotoxicity	Comparative Toxic Unit for ecosystems (CTUe)	USEtox model, (Rosenbaum et al, 2008) (III, Interim)
Photochemical oxidant formation	Tropospheric ozone concentration increase	kg NMVOC eq	LOTOS-EUROS model (Van Zelm et al, 2008) as implemented in ReCiPe 2008
Energy use	Cumulated primary energy demand	MJ	
Fossil resource use	Abiotic resource depletion – fossil fuels (ADP-fossil)	MJ	CML 2002 (Guinée et al., 2002) and van Oers et al. 2002
Land use ³	LANCA	Pt, dimensionless	Soil quality index, LANCA

² Biodiversity is not included in PEF, different methods will be tested to assess suitability for the framework.

³ Alternatively, land use in m² could be an option.

Freshwater use	User deprivation potential (deprivation-weighted water consumption)	m3 world eq	Available WATER Remaining (AWARE) as recommended by UNEP, 2016
Animal health	Use of antibiotics	Gramme antibiotics pr tonne food product.	It is possible to also include other pharmaceuticals or health-related chemicals used in animal husbandry and aquaculture, e.g. growth hormones and delousing agents.
Fishing method	Method not decided.		The negative effects of fishing methods will be taken into consideration.

Table 3 Preliminary selection of social categories and indicators.

Category	Indicator	Unit	Method and data source
Freedom of association and collective bargaining	Collective bargaining coverage rate	%	Generic data ILOSTAT or specific data from interviews or websites
	Trade union density rate	%	
	SDG 8 Fundamental labour rights are effectively guaranteed	-	Generic data SDG dashboards or specific data from interviews or websites
	ITUC (International Trade Union Confederation) Global Rights Index	-	Generic data ITUC Global Rights Index or specific data from interviews or websites
Child labour	SDG 16: Percentage of population aged 5-14 involved in child labour	-	SDG dashboards or specific data from interviews or websites
Fair salary	Average monthly earnings by agriculture compared to earnings from other economic activities	-	Generic data ILOSTAT or specific data from interviews or surveys
Working hours in accordance with current regulations	Share of employed working 49 or more hours per week	%	Generic data ILOSTAT or specific data from interviews or surveys
Forced labour	Proportion Living in Modern Slavery	-	Generic data Global Slavery Index or specific data from interviews or surveys
Equal opportunities and discrimination	Female average monthly earnings by agriculture compared to average earning from agriculture	-	Generic data ILOSTAT or specific data from interviews or surveys
Health and safety for workers	Reported occupational accidents in agriculture, per 1,000 employees	no	Generic data from Statistics Norway or specific data from interviews or surveys
	Sickness absence rate	%	Generic data from Statistics Norway or specific data from interviews or surveys

Category	Indicator	Unit	Method and data source
Sexual harassment	Percentage of sexual harassment in agriculture, forestry and fishing		Statistics from The Norwegian Directorate for Children, Youth and Family Affairs or specific data from interviews or surveys
Conditions for farmers and small businesses	Access to agricultural input Global Food Security Index		
Mental health	Hospital Anxiety and Depression Scale (HADS-D)	-	Surveys or interviews
Access to material resources	Not yet identified		Not yet identified
Access to community services such as health services and education	Not yet identified		Not yet identified
Migration of jobseekers			Not yet identified
Cultural heritage	Subsidies for safeguarding cultural heritage	NOK	Subsidies (mill NOK per year) for special measures in agriculture (SMIL) and selected cultural landscapes in agriculture (UKL) or
Safe and secure living conditions	Pesticide use per hectare of cropland	Kg/ha	Our world in data or specific data from interviews or surveys
	Disaster risk management	-	Global Food Security Index
	Food safety	-	Global Food Security Index
Local employment	Percentage of workforce hired locally	-	Not yet identified
	Percentage of spending on locally-based suppliers	-	Global Competitiveness index or specific data from interviews or surveys
Public commitments to sustainability issues	Sustainability and adaptation	-	Global Food Security Index
Animal welfare	Dairy cattle and suckler cow: share on pasture	%	Norwegian Dairy Herd Recording System or specific data from interviews or surveys
	Dairy cattle: share of loose housing	%	Statistics Norway or specific data from interviews or surveys
	Dairy cattle: calf housing stocking density for group pens (live weight of less than 150 kg)	m ² /animal	Specific data from interviews or surveys
	Pigs: Stocking density	m ² /animal	Specific data from interviews or surveys

Category	Indicator	Unit	Method and data source
	Chicken: Stocking density	Kg live weight /m ²	Specific data from interviews or surveys
	Egg-laying hens: stocking density	m ² /animal	Specific data from interviews or surveys
	Mortality rates for livestock species	%	Animalia
Poverty alleviation	Poverty headcount ratio at \$3.20/day	%	SDG dashboards or specific data from interviews or surveys
Food security	Self-sufficiency ratio	%	NIBIO
Fair competition	Documented statement or procedures (policy, strategy etc.) to prevent engaging in or being complicit in anti-competitive behavior	-	HHI-Index (concentration in a market) or or specific data from interviews or surveys
Promoting social responsibility	Percentage of suppliers the company has audited regarding social responsibility in the last year	%	Specific data from interviews or surveys
Supplier relationship	Reasonable volume fluctuations	-	Specific data from interviews or surveys
Distribution of income between suppliers and retail	Presence of contractual instruments within the supply value chain that ensure the distribution of the value among the actors	-	Statistics Norway, producer price index and consumer price index or specific data from interviews or surveys
Health and safety (consumers)	Foodborne outbreaks per 100,000	Number of cases	Mattilsynet, FHI
Transparency about working conditions and sustainability	Publication of a sustainability report	-	Specific data from interviews or surveys
End-of-life responsibility	Clear information provided to consumers on end-of-life options (packaging)	-	Specific data from interviews or surveys
Children's right to education			Not yet identified
Children's right to healthcare			Not yet identified
Marketing aimed at children	The organization has a policy on responsible marketing	-	Specific data from interviews or surveys